

VAKIF VE VATAN SAVUNMASI

İbrahim ATEŞ

Milletçe ögünüp gurur duyduğumuz meziyyetlerimizden biri de üzerinde yaşamakta olduğumuz cennet vatanımızı canımızdan aziz bilip, onun uğrunda can ve malımızı seve seve fedâ etme inanç ve kararlılığında olmamızdır. Yurt sevgisinin imândan olduğuna inanan vatanperver atalarından tevârüs ettiği inanç ve duygu ile yoğrulan kahraman Türk milleti, vatan için dökülen kanı, vatansız yaşayan cana tercih etmiştir. Vatansız varlığın hiç bir değer ve anlam ifade etmeyeceği yolundaki ulvî düşünceden hareketle can ve malını vatanına armağan etmiştir. Öyle ki; Vatan, Varlık ve Vakıf kelimelerinin dilimiz ve gönlümüzde müstesnâ bir yeri olmuştur. "V" harfi ile başlayan bu üç kelimeyi ardarda getirmek suretiyle "Varlığını vatan için vakfetme" şeklinde oluşturulan cümle ile, her vatandaşın vatan savunmasında üstleneceği görev özetlenmiştir. Can ve mal emniyeti ile huzur ve güven ortamı içinde yaşamak, her türlü saldırıya karşı koyacak nitelikteki güçlü ve etkin bir savunma ile mümkündür. Özellikle büyüğün küçüğü yuttuğu, güçlünün zayıfı ezdiği ve çeşitli haksızlıkların kol gezdiği bir dünyada yaşamak ve varlığını korumak için güçlü olmak ve muhtemel saldırılara karşı tedbirli olup, savunmaya ağırlık vermek zarurîdir.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir: İnsanın vakar ve onuruyla refah ve mutluluğunu amaçlayıp, ona hizmet için akla gelen her iyi ve güzel şeyi konu edinen vakıf müessesesinin, insanın güven ve huzuru ile ilgili böylesine önemli bir konuya yaklaşımı ne olmuş

ve vatani savunma alanında ne gibi katkıda bulunmuştur? Böyle bir soruya cevap aramak üzere Vakıfların kuruluşunu, gâyesini, yapılması öngörülen hizmet türlerini, gelir kaynaklarını ve yönetim şeklini belirleyen vakfiye ve benzeri vakıf belgeler üzerinde yaptığımız araştırma ve incelemelerde, savunmaya yönelik bir çok vakıfların var olduğunu gördük. Diğer konularda olduğu gibi bu konuda da en yüksek devlet adamından, en basit yurttaş kadar değişik düzeylerde bir takım kimseler, varlıklarını vakfederek yurt ve yurttaşın güvenlik ve selâmeti için yapılan çalışmalara katkıda bulunmuşlardır. İncelediğimiz belgelerde savunma ile ilgili olarak tesbit ettiğimiz hususlardan bir kaçışunlardır:

a) Askerlere gerekli savaş malzemesi alınarak, ordunun donatılması,

b) Kara kuvvetlerinin güçlendirilmesi,

c) Donanmanın ihyâ ve imârı ile güçlenmesi için gerekli techizat temin edilmesi,

d) Gâztlarin barınması için hanlar yapılması,

e) Din ve Vatan uğrunda savaşan gâztlere at verilmesi,

f) Tophanenin onarılması,

g) Esirlerin kurtarılması,

h) Deniz yoluyla seyahat eden yolcuların emniyeti ile saldırganların tecavüzünden korunmaları için kaleler yapılması,

i) Kara yoluyla seyahat eden hacılarla diğer yolcuların, hırsızlar ve yol-

kesicilerin saldırılarından korunmaları için kaleler yapılması ve muhafız birlikler kurulması,

j) Şehid, gazi ve esirlerin çocukları ile ailelerine yardım edilmesi,

Bunlar ve benzeri düşünceler, diğer vakıf hizmetleri arasında yer alıp, vakfedenlerin vakfiyyelerinde belirtilen irâdeleri doğrultusunda vakıf gelirinin elverdiği oranda uzun yıllar uygulanan hususlardır. Zamanın şartları ile ihtiyaçlarına göre düşünülüp gerçekleştirilen vakıf hizmetleridir. Vatani savunmak için nöbet tutan uyanık göze cehennem ateşinin dokunmayacağını müjdeleyen bir dinin mensûbu olan Müslüman-Türk Milleti, savunma hizmetlerine özel bir önem vermiştir. Nöbet beklemek kadar nöbet tutan Mehmetçiğe destek olanın da milli ve kutsal bir görev olduğunun bilinci ile varlığını vatan ve vatandaşına armağan etmeyi şerefli ve onurlu bir görev telakki etmiştir. Tarihî olaylarla belgeler bu gerçeği dile getirmektedir.

Yukarıda sıralanan vatanî görevlerin, vatanperver atalarımız tarafından vakıf yoluyla ifâ edildiğini gösteren belgelerden bir kaçını, konu hakkında bir fikir vermesi amacıyla okuyucularımızın tedbüküne sunmakta fayda mülâhaza ediyoruz:

1- III.Selim'e ait 23.Muharrem.1220 H.(11.Nisan.1805 M.) tarihli vakfiyye (1) nin 282. sahifesinde,vakfın gelir fazlasının cihâd işleri ve ordunun donatılması için tahsis edilmesi ile ilgili olarak şöyle denilmektedir:

"... ve irâd-ı vakf kemâl-i kuvvet buldukda fazla-i vakf re'yi mütevellî ile dîn ve devlet-i âliyyeye enfa' ve evlâ mesûbât-ı celtle ve umûr-ı cihâdiyye ve gazâyâ ve asâkir-i İslâm techizine ve levâzım-ı sâire-i cihâdiyyeye harc ve sarf oluna.."

Vakıf III. Sultan Selim, vakfiyyesinin metni sunulan bu bölümünde: Vakıf gelirinin güçlendiği takdirde gelir fazlasının mütevellînin görüşü ile din ve devlete daha yararlı olan ve büyük sevap sağlayacak şekilde, savaş yapan askerlerin techizi ile diğer gerekli savaş işlerine harcamasını, şart kılmıştır.

2- Mihrişâh Valide Sultan'a ait 15. Şaban.1215 H. (20. Aralık.1800 M.) tarihli vakfiye(2) nin 75.sahifesinde ordunun donatılması hususunda şöyle şart edilmiştir:

"... İrâd-ı vakf kemâl-i kuvvet buldukta,fazla-i vakf re'y-i mütevellî ile din ve devlet-i âliyyeye enfa ve evlâ mesûbât-ı celtle ve umûr-ı cihâdiyye ve gazâyâ ve asâkir-i İslâm techizine ve levâzımât-ı sâire-i cihâdiyyeye harc ve sarf oluna..."

Vakıfe Mihrişâh Valide Sultan, vakfiyesinin bu bölümünde: "Vakıf gelirinin kuvvetlendiğinde, gelir fazlasının mütevellînin görüşü ile din ve devlet işlerine, sefere çıkan,savaş eden İslam askerlerinin techizine ve diğer savaş ihtiyaçlarına harcanmasını..." öngörmüştür.

Aynı vakfiyenin 76-79. sahifelerinde bu defa:

"...şürût-ı mezkûremin bâzısından rü-cû edüp ve müceddeden şol vechile şart ve ta'yîn eyledim ki, izhâr-ı şeâir-i dîn ve ilâ-i kelimetu'llahi'l-mübîn zımnında şehri yâr-ı hazret-i müşârun ileyh efendimiz hazretlerinin müceddeden ihyâ-kerde-i şâhâneleri olan Tophânei Amire ve Toparabacıları Ocakları neferatları ve Levend Çiftliği ve Üsküdar Kışlağı asâkiri ve sâir sünûf-ı askeriyenin masârif-i zarûriyyelerine iânet cümle umûrun akdemi ve istihzar-ı esbâb-ı umûr-ı cihâdiyye fartzası kâffe-i masâlihîn ehemm ve elzemi olduğundan biinâyeti' llâhi' l-müte'âl-zât-ı me'âl-sıfât-ı himmet-disârın câr-bâliş-i evren-i iffet ve erfke-i pirây-ı evc-i ismet-de ber-karâr oldukça vakf ı şerfin tevliyeti yedi âliyyeme mahsûs olarak kâffe-i umûr ve husûsu ve beher

(1) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada muhafaza edilen 168 K nolu orijinal vakfiyye defteri, s.282

ATEŞ İbrahim, "Hayrî ve Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar", Vakıflar Dergisi, S.19, s.78.

(2) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Kasada muhafaza edilen 48 K nolu orijinal vakfiyye defteri, s.75-79.

ATEŞ İbrahim "Hayrî ve Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar", Vakıflar Dergisi, S.19, s.78-79.

sene îrâd ve masârifât muhâsebesi kâim-i makâm-ı mütevellî ve kâtib ve rûznâmçecisi ve câbisi ma'rifetleriyle rû'yet olunup ve bi-irâdeti'llâhi Te'âlâ (yâ eyyetühe'n-nefsü'l-mutmainnetü ir-cî't ilâ Rabbiki râdiyeten mardıyyeten) da'vet-i kerîmine icâbet buyurduğumda, vakfı şerîfime necî-i necîb-i muhteremim şevketlü mehâbetlü azametlü kudretlü Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri, meşrûtiyyet üzere mütevellî olup vakfı şerîfimin umûr ve husûsunu idâre ve rû'yet edüp eğer irâde-i âliyye-i şâhâneleri şeref-efzâ-yı südür eder ise vakf-ı şerîfimin bi'l-cümle îrâdından ba'de ih-râcî'l-vazâif ve'l-masârif bâkt kalan mecmû' fazlası îrâd-ı cedîd-i Humâyûn defterdârı olanlara teslim ile Hazîne-i Amire'de hıfz olunup umûr'ı askeriyye-i berriyye ve levâzım-ı cihâdiyye masâriflerine harc ve sarf oluna..."

Vakıfe Mihrişâh Valide Sultan, vakfiyyesinin bu bölümünde ise özetle: "Daha önce öngördüğü şartların bir bölümünden dönerek, yeniden şu şekilde şart kıldığını ifade ile Tophane'deki Top arabacıları ve ocakları, erleri, Levend Çiftliği ve Üsküdar kıyısındaki askerlerle diğer askeri sınıfların zarûrî masraflarını karşılamak üzere yardımda bulunmanın, her işin başta geleni ve cihâd farzı için hazırlıklı olmanın bütün yararların en önemli ve en lüzumlu olduğundan Allah'ın inâyeti ile hayatta oldukça vakf-ı şerîfinin mütevellîliğinin kendi elinde olmasını, vakfa ait her türlü işlerle her yıl gelir ve masraf muhâsebesinin mütevellî vekili, katip, rûznâmçeci ve câbî marifetleriyle gözetilmesini ve Allah'ın emriyle "Ey mutmain olan nefis; Rabbına razı olarak ve olunarak dön. "çağırısına icâbet ederek vefâtında vakfa, oğlu Sultan Selim'in meşrutiyyet üzere mütevellî olup, vakfın işlerini yürütmesini ve eğer irâdeleri olursa vakıfla ilgili görevlilerin ücretleri ile masraflar çıkarıldıktan sonra vakf-ı şerîfinin gelirinin arta kalanının tümünü Hazine-i Amire'de muhâfaza edilerek kara kuvvetleriyle ilgili askeri hizmetlerle cihâd ihtiyaçlarına harcanmasını..." şart kılmıştır.

3- Çanakkale eşrafından Binbaşı Rüstem Efendi oğlu Mustafa İzzet E-

fendi'ye ait 15.Muharrem. 1328 H.(28. Ocak. 1910M.) tarihli vakfiyye (3) nin 2.sahifesinin 18-20. satırlarında donanmaya yardım hakkında şu ifadeler yer almaktadır.

"...ve beher sene gallei mezkûreden fazla kalan mebâliğin yüzde yirmi kuruşu bâlâdaki meşrûtün lehûm ve mürtezikaya ilk hisse-i muayyeneleri nisbetinde redd ve takstîm ve diğer yüzde yirmi kuruşu Donanma-i Osmânî'nin ihyâ ve imârına sarf için Bahriye Nezâreti'nde sarfiyâta me'zûn ve mes'ûl dâire-i âidesine tevdi' ve teslim oluna..."

Vakıf Mustafa İzzet Efendi, vakfiyyesinin yukarıya alınan bölümünde;" her yıl vakfının gelirinden arta kalan meblağların yüzde yirmi kuruşunun daha önce kendilerine vakıf gelirinden ödeme yapılması şart edilenlerle, görevlilere tayin edilen ilk hisseleri oranında dağıtılmasını, diğer yüzde yirmi kuruşunun da Osmanlı Donanmasının ihyâ ve imârına harcanmak üzere Bahriye Nezâreti'nde harcama yapmaya yetkili ve sorumlu olan ilgili dâireye iletilmesini ve teslim edilmesini.."şart etmektedir. Buna göre vakfın kuruluş tarihi olan 15. Muharrem.1328 H.(28. Ocak. 1910M.) tarihinden itibaren bu vakfın gelirinden yüzde yirmisi her yıl muntazaman Bahriye Nezâreti'nin ilgili dairesine teslim edilmiş olmalıdır. Zîrâ vakıf hukukuna göre vakfın şartı, kanun hükmü gibi uyulması gereken bir husustur. Bahriye Nezâretine ödenmesi öngörülen bu meblağ ilk bakışta az görülmekle beraber, süreklilik arzeden sabit bir gelir olması ve diğer vakıflardan gelecek gelirlerle birlikte bir yekûn tutacağı gözden ırak tutulmamalıdır. Ayrıca önemli olan, az da olsa kişinin içinden geçen düşüncesini, imkânı oranında uygulama alanına koymuş olmasıdır.

4- İzmir'in Tilkilik Mahallesi'nin Evliyâzâde Sokağı'nda oturan ve 4.Orduya mülhak 31.Karahisâr-ı Şarkî Redif Mirlivalığından emekli Hüseyin oğ-

(3) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde mahfûz "Vakfiyye-i İstanbul Hâmis" adlı ve 574 nolu vakfiyye defteri, s.39-40, sıra.16.

lu Hayreddin Paşa' ya ait 9.Şevval. 1328-H. (3. Ekim.1910 M.) tarihli vakfiyye(4)de İzmir'in Hoca Hasan Mahallesinde bulunan iki ev ile bir dükkânın vakfedildiği ve vâkîfın kendisi hayatta oldukça sözü geçen evlerle dükkânın tevliyet ve tasarrufu ile gelirlerinin müstakillen kendisine ait olması, ölümünden sonra ise Donanmanın güçlenmesi için harcanması şart edildiği belirtilerek şöyle denilmektedir:

"...ve ben bi-emri'llâhi Te'âlâ fevt olduğumdan sonra Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin bi'l-fiil Bahriye Nâzırı bulunacak zâtlar, halefen ba'de selef mütevelltsi olup, ya bizzat kendüleri ve yahud vekilleri taraflarından mezkûr menzillerle dükkân sene-be-sene icâre-i vâhîde ile ve bedeli misilleriyle tedarik edilerek hâsıl olan gallelerinden ihtiyaç zuhûrunda ta'mir ve termîmleri masârif-i ile vergileri ba'de'l-ihrac mütebakkâtı gallâtı sâfiyesi Donanma-i Osmânî'nin tezâyüd-i kuvvet ve satveti için levâzım-ı techziyye ve sâiresine sarf olunna..."

İncelenmesinde de anlaşılacağı üzere vâkîf Hayreddin Paşa, vakfiyyesinin bu bölümünde: "Allâh'ın emriyle kendisinin vefâtından sonra Osmanlı Devletinde fiilen Bahriye Nâzırı olan kimse-lerin peşpeşine vakfına mütevellt olmalarını, bu mütevelltlerin ya kendileri veya vekilleri tarafından sözü geçen evlerle dükkânı her yıl icâre-i vâhîde usûlü ve emsâlinin rayic fiyatı ile kiraya vermelerini ve elde edilen gelirlerinden ihtiyaç halinde onarım harcamaları ile vergileri çıkarıldıktan sonra arta kalan saf geliri Osmanlı Donanmasının gücünün arttırılması ve kuvvetlenmesi için donatım malzemesi ile diğer ihtiyaçlarına harcanmasını..." şart kılmıştır.

5- Adana'da Softa Mahmud Paşa'ya ait 1062 H. (1651 M.) tarihli vakfiyye (5) de gâzîlerin de barınmaları için büyük bir Han tahsis edildiği ifade edilmektedir. Vâkîf merhûm Softa Mahmud Paşa, sözü edilen vakfiyyesinin mevkûfât bölümünde Adana ve çevresindeki bazı yerlerde vakfettiği taşınmaz mallardan söz ederken şöyle demektedir:

"...kasaba-i mezbûreden hâric-i bâb-ı Tarsus'da vâkî' mukaddemâ Ramazanlı Hoca Sultan evkâfından olmağla mütevelltsi Abid Çelebi'den bey'i iktizâ etmekle ma'rîfet-i şer' ile iştirâ eylediğim arâzide kendim ihyâ eylediğim bir kıt'a eşcâr-ı müsmireyi müstemil mülk bahçe ve anın kurbünde yine arâzi-i mezbûrede ebnâ -i sebtl ve huccâc-ı müslimîn ve guzât-ı muvahhidîn için fîsebilillâh' binâ eylediğim Hana mutasıl on bâb dükkân..."

Bugünkü dil ile kısaca özetlenecek olursa, şöyle denilmektedir: "...Sözü geçen kasabanın dışında Tarsus Kapısında bulunan ve eskiden Hoca Sultan vakıflarından olup, satılması gerektiğinde bu vakfın mütevelltsi Abid Çelebi'den yasal şekilde satın aldığı arazide kendim geliştirdiğim bir parça meyveli ağaçları içeren mülk bahçe ve onun yakınında yine sözü geçen arazi üzerine yolcular ve müslüman hacılarla müslüman gâzîler için Allah rızası gâyesiyle yaptığım Hana bitişik on dükkân." Bu ifâdelerden açıkça anlaşılacağı üzere vâkîfın, sözü edilen Hanı Allah rızası doğrultusunda vakfederek yolcular, hacılar ve gâzîlerin hizmetine tahsis ettiğini görmekteyiz.

6- Sinan oğlu Sokullu Şehîd Mehmed Paşa'ya ait Evâil-i Zi'l hicce-981 H.(Mart-Nisan.1573 M.) tarihli vakfiyyede ordu için yetiştirilecek cins kısraklardan elde edilecek atların, ihtiyacı olan gâzîlere verilmesi şart edilmiştir. Bu vakfiyyenin mevkûfâtla ilgili bir bölümünde(6) Rûst Kasrı Kazasındaki

(4) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde Mahfûz 595 nolu vakfiyye defteri, s. 249-250.

(5) Kunter, Halim Baki, "Türk Vakıflarının Milîyetçilik Cephesi", Vakıflar Dergisi, S.3, s.4.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde mahfûz 615 nolu vakfiyye defteri. s.188, sıra.54.

(6) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada muhâfaza edilen 149 K nolu orijinal vakfiyye defterinin 122-123.sahifeleri ve 572 nolu vakfiyye defterinin 27-63.sahifeleri ile 20.sirasında kayıtlı sûret vakfiyyenin 35.sahifesi.

mandıradan bahisle şöyle denilmektedir:

"...ve biri dahi kazâ-i mezkûrda kar-ye-i mezbûre kurbünde vâkı' olup, Pîrî Ağa nâm kimesneye intimâ ile meşhûr olan ma'lûmü'l hudûd mandıradır ki, içinde bir değirmeni ve üç balıklağısı ve mülk çayırı ve sazlığı ve korusu ve kışlağı ve müteaddid ma'lûmül hâl arz-i-i hâliyesi vardır ve hâlen iki yüz otuzbeş re's su sığırı ve ikiyüz altmış üç re's kara sığırı ve doksanaltı re's yondu vardır..."

Vakıf Şehîd Mehmed Paşa'nın vakfettiği yerler belirtilirken, bu yerlerden birinin bugün milli sınırlarımız dışında bulunan Rûst Kasrı Kazasında Bayram Şalu Köyünün yakınındaki Pîrî Ağa adında bir şahsa mensup olmakla meşhur olduğu ifade edilen, sınırları belli olup, içinde bir değirmen, üç balıklağısı, çayırı, yazlığı, korusu, kışlağı olan ve durumları bilinen müteaddid boş arazisi bulunan mandıranın olduğu belirtilmektedir. Bu mandıranın vakfedildiği tarihte içinde 235 baş su sığırı, 263 baş kara sığırı ve 96 baş yond (7) bulunduğu ifade edilmektedir. Daha sonra aynı vakfiyye (8) de, vakfedilen taşınır ve taşınmaz malların yerleri ile özellikleri belirtilmeye devam edilirken, kezâ bugünkü millî sınırlarımız dışında bulunan Tamuşvar vilayetinde Çanat Sancağında Biçkerek Varoşunda bazı taşınmaz mallardan söz edildikten sonra burada özel sınırnâmesinde sınırları belirtildiği ifade edilen mandıradan bulunan bir takım büyük baş hayvanların da vakfedildiği beyân edilerek şöyle denilmektedir:

"... ve biri dahi ikiyüz elli bâr-gir (9) esb-mâdedir ve biri dahi altıyüz re's kâv ve onbir re's câmûsdur ve dahi zikr olunan bâr-gîrler ve yond ve kara sığırları cem'an ol hadd içinde ra'y olunurlar..."

Biçkerek Varoşunda sınırları özel bir sınırnâme ile belirtildiği ifade edilen nehir kenarındaki sulak arazide aynı yerde ve toplu halde yayılmakta olan 250 beygir ile kısırak, 600 sığır ve 11 camus olmak üzere toplam 861 adet büyük baş hayvanın vakfedildiğini yu-

karıda metni verilen vakfiyye bölümünde öğrenmekteyiz. Söz konusu vakfiyyenin hayır şart ve hizmetler bölümünde ise bahsi geçen mandırada beslenen kısıraklardan elde edilecek atlardan ihtiyacı olan gâztlere birer at verilmesi hususunda şu ifadeler yer almaktadır (10):

"...ve vakıf-ı müşârun ileyh hazretleri şöyle şart ettiler ki, sabıken zikr olup fî sebîli'llah vakf olunan yondlardan hâsıl olan atları gurât-ı murth guzât-ı müslimîn ve kûmât-ı âlî-simât mücâhidînden her kangî gâzînin atı olmayup küffâr-ı bedtebâra gazâ etmek için isteye re'yi hâkim ve mütevellî ile ol gaziye bir yarar at verile, tâ kim i'lâyı kelimetu'llah için üstünde gazâ eyleyüp sevâbını rûh-ı vâkıfa ihdâ eyleye ve şart etdiler ki, verilen atı ve at verilen guzâtı isim ve resmiyle sicill-i guzâta geçirüp sicil sûreti her yıl muhâsebe defteri ile tafsil üzere mütevellî-i kebtre gönderile..."

Vakıf merhûm Sokullu Şehîd Mehmed Paşa'nın vakfiyyesinin yukarıda sunulan bu paragrafını incelediğimizde:

a) Sözü geçen mandırada sayısı belirtilen kısırakların Allah rızası için vakfedilmiş olup, onlardan elde edilecek atların, din ve vatan uğrunda kâfirlerle savaşan gâztlar ve mücâhidlere tahsis edildiğini,

(7) Yond: Sürü ile gezen, terbiye edilmemiş yarı yabanî kısırak. Bkz. Türkçe Sözlük, s.1497 ve Kâmûs-ı Türkî, s.1570.

(8) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada muhâfaza edilen 149 K nolu orijinal vakfiyye defterinin 142.sayfası ve 572 nolu vakfiyye defterinin 27-63. sahifeleri ile 20.sırasında kayıtlı olan sûret vakfiyyenin 36.sahifesi.

(9) Bâr: Yük, Gîr: (Giriften mastarından) Tutan, kaldıran. Bâr-Gîr: Yük tutucu, yük kaldıran, yük taşıyan anlamlarında olup hayvanlara, hamallara, araba ve gemi gibi şeylere kullanmakla beraber, enenmiş atlara da kullanılır. Bkz.Kâmûs-ı Türkî, s.262.

(10) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada muhâfaza edilen 149 K nolu orijinal vakfiyye defterinin 389-390 sahifeleri ve 572 nolu vakfiyye defterinin 27-63.sahifeleri ile 20.sırasında kayıtlı olan sûret vakfiyyenin 55.sahifesi.

b) Bu atların gelişigüzel değil, sistimli bir şekilde istihdâm edilip, atı olmayan ve düşmanlarla savaşmak üzere at isteyen her gâzîye yararlı bir at verilmesinin öngörüldüğünü,

c) Bu atların Allah'ın kelâmını yüceltmek amacıyla savaşta kullanılmasını ve böylece elde edilecek sevâbın vakfın ruhuna armağan edilmesinin şart edildiğini,

d) Kendilerine at verilen gâzîlerle, verilen atların isim ve evsâfının kadı siciline kaydedilip, her yıl sicil sûretinin muhâsebe defteri ile birlikte detaylı bir şekilde büyük mütevellîye gönderilmesinin istendiğini görmekteyiz.

Ayrıca vakıf Sokullu Şehîd Mehmed Paşa'nın geniş kapsamlı vakfiyyesini bir bütün olarak incelediğimizde, çok yönlü hayrî ve sosyal hizmetleri öngören sosyal amaçlı bir vakıf kurmuş olmasına rağmen yukarıda görüldüğü üzere vakfiyyesinde belirtilen şekilde savunmaya yönelik şartlara yer vermiş olmasında vakfın kurulduğu tarihlerde Rûst Kasrı ve Tamuşvar gibi bugün millî sınırlarımız dışında kalan yerlerde bulunan Müslüman Türklerin korunmasına verilen önemi anlamaktayız.

7- Tophâne-i Amire Ocağı Ağasının nezâreti altında bulunan Sinan Paşa'yı Atık Vakfı (11) gelirinin bir kısmı, top dökümü için istihdâm edilen yerin onarımına ve mütevellîliği de sözü geçen ocağın Rûznâmçecisi olanlara şart edilmiştir.

8- Şam'ın Salihiye Mahallesinde Selâhaddin kızı Saliha Hatun'a ait 708 H.(1308 M.) tarihli vakfiyye(12)'de esir müslümanların kurtarılmasıyla ilgili olarak şöyle denilmektedir:

"...ve merkûm vâkıfe, üserâ-i müslimînin mahzûl firenglerin ellerinden kurtarılmasına, kaldığında bu vakfın mahsûlü tām bir sene nâzırın elinde cem' olup, anı ümenâ-i müslimînden kendine i'timâd olunan bir veya ziyâde kimse ile karada ve denizde fireng belgelerine gönderip, anınla estr düşen müslümanlardan erkek ve dişi ve çocuktan ihtiyâr ettiği kimseyi kurtaracak. Şu vech üzere ki anlardan her birine elli aded dînâr-ı Mısırî ve bundan

aşağı meblağ ile veya ol günde te'âmül eden ve merkûm meblâğın makâmına kâim herhangi bir nakidle satın alacak ve kurtardığı kimseler bilâd-ı müslimîne vâsıl oluncaya kadar onların nafaka ve kisvelerini de i'tâ edecek ve bu husûs tamâmı iki sene müteazzir olur ise, vakfın nâzırı bu iki sene içinde vakfın gelirini cem'idüp her nerede bulunan fukâra ve mesâktin-i müslimîne dilediği mikdârı sarf edecek ve ister nakid ve ister kisve ve ister ekmek ve ister ise suya sarf edecek ve merkûm nâzır, kisve ve ekmek ve nakid ve suyu cem'itmek ister ise ol sûretle sarf idüp sûret-i sarf anın re'yi ve ictihâdına menût bulunacak ve iki sene sonra üserâ-i müslimîni kurtarmak hâsıl olursa, mezkûr gelirin şerh ve beyân olunan vech üzere sarf edilecek ve yine müteazzir olur ise yine fukarâve mesâktin tasvîr edildiği vech üzere sarf edecek ve dünyânın sonuna kadar böyle cârt olacaktı..."

Vâkıfe Saliha Hanım, vakfiyyesinin bu bölümünde özetle: "Esir düşen müslümanları firenklerin ellerinden kurtarmak için, bu vakfın gelirinin tam bir sene vakıf idarecisinin elinde toplanarak, toplanan bu meblağın güvenilir müslümanlardan kendine güvenilen bir veya birkaç kimse ile karada ve denizde firenk ülkelerine gönderip, onunla esir düşen müslüman erkek, hanım ve çocuklardan dilediği kimseyi kurtarmasını; bu esir müslümanlardan herbirinin alınması için 50 Mısır dinarı veya daha aşağı meblağ ya da o gün te'âmül eden ve sözü geçen meblağın yerine kâim olan herhangi bir nakitle satın alarak kurtarmasını, kurtarılan bu esirlerin İslâm ülkesine ulaşuncaya kadar yiyecek ve giyeceklerini de temin etmesini, bu hususu uygulamak iki sene kadar bir süre imkânsız olur ise, vakıf

(11) Kunter, Halim Bâkî, "Türk Vakıflarının Milliyetçilik Cephesi", Vakıflar Dergisi S.3.s.3.

(12) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde muhâfaza edilen 584 nolu vakfiyye defterinin 260-261. sahifelerinde Arapçası ve 2132 nolu defterin 70-74. sahifelerinde türkçesi kayıtlı olan vakfiyye. ATEŞ İbrahim, "Hayrî ve Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar", Vakıflar Dergisi, S.19.s.75-76.

idarecisinin bu iki senelik vakıf gelişimini toplayarak nerede olursa olsun dilediği fakir ve yoksullara, dilediği miktarı harcayabileceğini, bu harcamayı ister nakit para, ister giysi ve isterse gıda maddesi olarak yapabileceğini, iki sene sonra müslüman esirleri kurtarmak imkânı doğması halinde ise sözü edilen gelirin belirtilen şekilde harcanmasının, yine mümkün olmazsa yine fakir ve yoksullara belirtildiği şekilde dünyanın sonuna kadar harcamaya devam edilmesini ..." öngörmüştür.

9- IV.Mehmed'in Vâlidesi Hatice Turhan Sultan'a ait 27.Receb.1073 H (26. Şubat. 1663 M.) tarihli vakfiyye (13) de Çanakkale Boğazında adı geçen Vâlide Sultan tarafından boğazın iki sahlinde, biri Kal'a-i Sultaniye (Kumkale), diğeri Seddü'l-Bahr ismiyle iki kale inşa ettirildiği belirtilmektedir. Herbirisinin içerisine câmi', mekteb, hamam gibi lüzumlu binâ ve tesislerden başka bu kalelerde görev yapacak askerler, subaylar ve diğer hizmet erbâbı için bir çok evler, dükkanlar, çarşılar yaptırılmıştır. Ayrıca her kale gerekli olan âlet, edevât ve silahlarla donatılmıştır. İlk önce Fâtih Sultan Mehmed tarafından tahkim edilmiş olan Çanakkale Boğazında inşaa olunan kalelere dair vakfiyyelerin en önemlisi olan bu vakfiyyenin ilgili bölümünü aynen sunmakta fayda görüyoruz:

"...ve lâkin hazret-i habîb-i Ekrem sallallahü Te'âlâ aleyhi ve sellemden rivâyet olunan "izâ mâte'l-insânü in kat'a ameluhu illâ min selâsetin illâ min sadakatin câriyetin ev ilmin yuntefau bihi ev veledin sâlihîn yed'û lehu" hadîs-i şerîfinin fahvâ-yı münîfi üzere afdal-ı sadakât ve ekmel-i hasenât, etemm-i hayrât ve eberr-i meberrât kürûr-ı şühûr ve â'vâm ile avâidi muntehiye ve mürûr-ı leyâlî ve eyyam ile fevâidi münkaziye olmayup bekâyı müddet-i dünyâyı fâniye ile bâkiye ve ilâ yevmi'l-kıyâm fevâid ve mevâridi câriye olan binâ-i amâir-i âliyye ve inşâ-i mebânt-i sâmiye olduğu o melike-i zemîn ü zemân hazretlerinin pîşgâh-ı basar-ı bastretlerinde nümâyân olmağın münâsib olan mevâzide amâir-i azîme

bünyâdına tavîyyet-i hâlise ile niyyet ve mebânt-i metîne te'âdına azîmet-i muhlise ile himmetleri olmağın, mühimmât-ı dîniyyeden olan sugûr-ı İslâmiyye mesûbâtından hisse-yâb ve (câhidû bi-emvâlikum) emrine imtisâl ile dâreynde nâil-i sevâb-ı bîhisâb olmağın, çün sevâhil-i Bahr-i Sefîdden Boğazhisârı hâricinde vâki' eski İstanbul nâmı ile iştihâr bulan mahalde küffâr-ı hâksâr fülk-i felek girdârlarıyla lengerendâz-ı ikâmet olup, Mısır-ı Kâhire ve memâlik-i sâireye deryâ tarafından azîmet eden huccâc ve sevdâ girânın âmed ü şüdlere mâni olmağ ile izrâr u eziyyet ve gâh u bigâh sefâin-i ehl-i İslâmı dîn-penâhı nehb ü gâret ve garîk-i emvâc-ı kahr u hasâret edüp ahz etdikleri müslimîni esîr ve mübtelâyı bend ü zencîr etmekle mazarrâtdan hâlf olmağın, ol Belkıs u İskender-temkîn eb-kâhallâhu Te'âlâ ilâ yevmi'd-dîn hazretleri def-i Ye'cûci fiten-i müşriktin için sedd-i emîn ve memâlik ve mesâlik-i müslimîne hısn-ı hasîn olmağ için hasbeten li'llâhi Rabbi'l-âlemîn ve taleben li-şefâ'ati seyyidi'l-mürselîn zikr olunan mahalde birbirine mukâbil iki aded kal'a-i bî-misl ü mu'âdil binâsına fermânları sâdir olmağla ale'l-fevr endâze-i kıyâsdan bîrûn bennâ' ve ummâl ve neccâr ve emvâl ve nukûd-ı bî-hadd ü şûmâr irsâliyle mühimmât ve edevât-ı binâ ihzâr olunup mi' mârân-ı kâr-dân ikdâm-ı tâmm üstâdân-ı adîmü'l-akrân sa'y u ihtitâm-ı mâ-lâ-kelem eyleyüp sinîn-i kestrede itmâmı mütesavver olmayan iki hısn-ı azîmü'l-bünyân ve hisâr-ı metînü'l-erkân yümni himmet-i bî-hemtâları ile müddet-i yesfrede karîn-i encâm ezmîne-i kestrede hüsn-i ihtitâm bulup, her birisinin temhîd-şüvâr-ı üstüvârı merkez-i hâke vâsıl ve kule-i gerdûn-medârı felekü'l burûca mümâsıl olup tertîb-i bünyâd-ı sengîn nihâdına

(13) Hatice Turhan Sultan'a ait vakfiyyenin orijinali İst.Süleymaniye Ktp.de Turhan Vâlide Bölümünde 150 eski kayıt numarası ile muhafaza edilmektedir. Sûreti ise VGM Arşivinde muhafaza edilen Harameyn 11 adlı ve 744 nolu defterin 112-135. sahifeleri arasında yer almaktadır. Söz konusu kalelerle ilgili bölüm orijinal vakfiyyenin 23-29., sûret vakfiyyenin ise 115-116. sahifelerinde yer almaktadır.

mühendistn-i mâhîrîn harc-ı sanâyi've tanzîm-i bürûc-ı âsumân urûcunda üstâdân-ı kâmil sarf-ı bedâyi' kılup, birisi Kal'a-i Sultâniye ünvânıyla iştihâr ve birisi dahi Seddü'l-Bahr ismiyle şöhet şî'âr olup her birinin dâhilinde bir câmiî şerîf ve bir mekteb-i latîf ve bir hamâm-ı nazîf binâsından mâadâ mustahfizân ve kal'a-dârân için nice büyü't ve me'vâ ve dekâktn ve esvâk-ı bîhemtâ binâ olunup hıfz u harâset-i kal'aya müteallika olan ve eshâb ve âlât ve edevât ve mühimmât kemâ yenbağt i'dâd ve ihzâr olunmağ ile gayret-şiken-i dâru diyâr ve ibret-figen-i kasabât-ı am-sâr olup bi-avni'llâhi Te'âlâ küffâr-ı hâksâr min ba'd ol mahalle gelmek muhâl ve hîn-i mürûr ve ubûrda ehl-i İslâma firka-i hâsire-i dalâlet-şî'ârdan isâbet-i eziyyet ve izrâr mumteni'u'l-ih-timâl olduktan sonra..."

Zamanın yazı diline göre Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerin girift vaziyetde kullanıldığı klâsik Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış olan vakfiyenin yukarıya alınan bölümünden aşağıdaki sonuçları elde etmekteyiz:

a) Hz. Peygamberden rivâyet edilen "İnsan ölünce amel defteri kapanır; ancak, sadaka-i câriye, hayırlı evlâd, faydalanılan ilim bırakanlarınsı müstesnâ." meâlindeki hadîs-i şerîfin ifâde ettiği üzere sadakaların en üstünü, iyiliklerin en mükemmeli, hayırların en iyisi aylar ve yılların tekerrür etmesiyle sona ermeyen, gece ve gündüzlerin geçmesiyle faydaları tükenmeyen, dünya durdukça devam edip kıyamet gününe kadar fayda ve kaynakları sürekli olan işin yüce hayır binalarını yapmak olduğunu gören Vâlide Sultan uygun yerlere yüksek ve sağlam hayır binalarını yapmaya yönelmiştir.

b) Bu noktadan hareketle önemli İslâmî boğazlarda yapılacak hayrî hizmetlerden pay almak amacıyla "Malınızla cihâd ediniz."(14) meâlindeki İlahî buyruğa uyarak dünya ve ahirette hesapsız sevaba ermek için Akdeniz kıyılarında Boğazhisarı dışında bulunan Eski İstanbul adıyla meşhûr olan yerde durup, Mısır ve diğer ülkelere deniz yoluyla gitmek isteyen hacılarla yol-

cuların gidip gelmelerine engel olup zarar veren ve işkence yapan hatta, zaman zaman müslüman halkın gemilerine saldırılar düzenleyerek yağma eden kâfirlerin, müslümanları yer yer boğulmak üzere denizlerin dalgalarına bırakma ve yer yer esir alıp zincire vurma tehlikelerinin önlenmesi için o şanı yüce Vâlide Sultan tedbîr olarak, Allah rızasıyla Peygamberin şefâatini talep gayesiyle adı geçen yerde birbirine karşı eş ve benzeri olmayacak nitelik ve yücelikte iki büyük kale yaptırılmasını emretmiştir.

c) Verilen bu emir üzerine derhal sanatında mâhîr olan mimar, mühendis, yapıcı ustaları, marangozlar ve diğer sanatkârlarla işçiler, iş başı yapmıştır. Bu amaçla gönderilen sayısız paralarla gerekli âlet, edevât ve mühimmât alınıp iş yerinde hazır bulundurulmuş ve uzun yıllarda tamamlanacağı düşünülemeyen iki büyük kalenin, Vâlide Sultan'ın yüce himmetleriyle kısa sürede mükemmel bir şekilde yapıları tamamlanmıştır.

d) Yukarıda işaret edildiği üzere yapılan bu iki kaleden birine Kal'a-i Sultâniye (Kumkale), diğerine de Seddü'l-Bahr (Deniz barajı) adı verilmiştir. Söz konusu kalelerden her birinin içinde az önce işaret edildiği üzere birer câmiî, mektep, hamam ile muhafızlarla kale kumandanları için bir çok evler, sığınaklar, dükkanlar ve çarşılar yapılmıştır.

e) Kalelerin korunmasına ait her türlü âlet, edevât ve mühimmât sağlanarak kalelere yerleştirilmiştir. Böylece sözü geçen kalelerle bölge, gösterilen ilgi ve sağlanan imkânlar sayesinde her türlü şiddet, gasb ve saldırıdan korunup huzur ve güven temin edilmiştir. Allah'ın yardımı ile kâfirlerin gemileri bu bölgeye gelememiş ve müslüman halk gidiş-gelişlerinde saldırı, zarar ve eziyete düşürülmekten kurtarılmıştır.

10) 23.Cemâziye'l-evvel. 1140 H. (27.Aralık.1727 M.) tarihli vakfiyyeye göre Çanakkale Boğazı dışında Bababurnu adlı yerde Hırzû'l-Bahr kalesi de

eski Kaptan Paşalardan Kaymak Mustafa Paşa tarafından hizmete konulmuştur. Adı geçen vâkıfa ait belirtilen vakfiyyenin, vakfedilen taşınmaz mallardan söz edilen bölümünde (15) bu kaleden bahisle şöyle denilmektedir:

"...ve merhûm-ı mezbûrun hayâtında Bahr-i Sefîd Bababurnu nâm mahalde, hasbeten lillahi Te'âlâ Hırzû'l-Bahr nâm kale derûnunda ve bîrûnunda binâ eylediği ma' lûmu'l-hudûd ve'l-aded hamâm ve dekağın ve limanında binâ eylediği ebniye-i memlûke..."yani"...sözü geçen merhum Vâkıf, hayatta iken Akdeniz kıyısının Bababurnu adlı yerde Allah rızası için "Hırzû'l-Bahr" adlı kalenin içinde ve dışında yaptırdığı sınırları ve sayıları bilinen hamam ve dükkânlar ve limanında yaptırdığı mülk binalar..." denildikten sonra aynı vakfiyyenin 3. sahifesinin 11-42.satırlarında söz konusu kale ile burada görevlendirilecek personel hakkında aynen şöyle denilmektedir:

"...ve yine merhûm-ı mezbûr sâlıfu'z-zikr Hırzu'l-Bahr Kal'ası derûnunda hayâtında müceddeden binâ ve ta'yîn-i cihât eylediği câmi-i şerîfde hattb olanlara yevmî beş akçe ve imâm olanlara yevmî on ve müezzin olanlara yevmî yedi akçe ve bevvâb olanlara yevmî kırk akçe ve kethüdâ olanlara yevmî yirmi akçe ve topçubaşı olanlara yevmî otuz akçe ve topçular ketdühâsı olanlara yevmî onbeş akçe ve kal'a-i merkûmede kâtib olanlara yevmî on akçe ve kal'a çavuşu olanlara yevmî on akçe ve topçular çavuşu olanlara yevmî sekiz akçe ve kal'a-i mezbûrede nöbet çalmak için ser-mehter olanlara yevmî altı akçe ve iki nefer erlerine yevmî beşer akçe ve su yolcu olanlara yevmî yedi akçe ve kal'a-i mezbûre bevvâbı olanlara yevmî sekiz akçe ve kal'a-i mezkûrede oda-i evvelde ser-bölük olanlara yevmî on akçe ve dokuz nefer neferâtından her birine yevmî yedişer akçe ve oda-i sâlisde ser-bölük olanlara yevmî dokuz akçe ve dokuz nefer neferâtından her birine yevmî yedişer akçe ve

yine kal'a-i mezbûrede topçular odalarının oda-i evvelinde ser-bölük olanlara yevmî on akçe ve sekiz nefer neferâtından her birine yevmî yedişer akçe ve oda-i sântsinde ser-bölük olanlara yevmî on akçe ve sekiz nefer neferâtından her birine yevmî yedişer akçe verile ve yine merhûm-ı merkûm kal'a-i mezbûre varoşunda hayâtında müceddeden binâ ve ta'yîn-i cihât eylediği câmi'i şerîfde vâiz olanlara yevmî on akçe ve imâm olanlara yevmî on akçe ve hattb olanlara yevmî sekiz akçe verile ve câmi'i mezkûrda her kim imâm olursa ol hattb ola ve müezzin-i evvel olanlara yevmî altı akçe ve müezzin-i sânt olanlara yevmî beş akçe ve kayyim-i evvel ma'a sirâct olanlara yevmî beş akçe ve kayyim-i sânt olanlara yevmî dört akçe ve yevmî beş akçe dahi devir-hân-ı evvel vazîfesi olup müezzin-i evvel olanlar devirhân-ı evvel ola ve yevmî dört akçe dahi devir-hân-ı sânt vazîfesi olup müezzin-i sânt olanlar devir-hân-ı sânt ola. ve devir-hân-ı sâlis olanlara yevmî dört akçe ve yevmî dört akçe dahi na't-hân vazîfesi olup,devir-hân-ı sâlis olanlar na't-hân ola ve yevmî bir akçe hâfız-ı seccâde vazîfesi olup kayyim-i evvel olanlar hâfız-ı seccâde ola ve yevmî iki akçe dahi ferrâş-ı kentî vazîfesi olup kayyim-i sânt olanlar ferrâş-ı kentî ola ve su yolcu olanlara yevmî dört akçe vazîfe verile ve merhûm-ı mezbûr şöyle şart etmişdi ki,bâlâda zikr olunan cihât erbâbı ve neferâtdan herbiri ibâdu'llâhı hıfz u harâset ve a'dâ-yı dînden sıyânet için umûmen kal'a-i mezbûrede ta'yîn oldukları hizmetlerinden bir an münfekk olmayup ta'yîn olunan vazâife mutasarrıf olalar ve bâlâda zikr olunduğu üzere zikr olunan kal'a derûnunda ve bîrûnunda vâkı' musakkafâtın gallâtını tahsil ve zikr olunan câmi'lerin iktizâ eden masârifini rû'yet ve vazâyifi mezkûreyi erbâbına teslim için yine evkâf mütevelltsi tarafından bir kâim-i makamı mütevellt nasb ve

(15) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde muhafaza edilen 735/2 nolu vakfiyye defterinin 119-123 nolu sahifeleri ve 49.sıraında kayıtlı vakfiyyenin 2.sahifesinin 34-36 .satırları ile 3.sahifesinin 11-42 satırları.

ta'yın olup beher yevm onbeş akçe vazife verile ve vazâif-i mezkûre asıl mütevellî ma'rifetiyle her üç ayda bir verile ve kal'a-i mezbûrede iktizâ eden ta'mirât ve sair masârif-i lâzime kal'a-i merkûmda kâtib olanlar kalemiyle âsî-tâne-i saâdetde beher sene asıl mütevellî ma'rifetiyle muhâsebesi görüle..."

Vakıf Kaymak Mustafa Paşa'nın vakfiyyesinin yukarıya alınan bölümünün incelenmesinde de görüleceği üzere, bu büyük insan, Hırzû'l Bahr'de câmi' hamâm, dükkanlar ve evler de inşa ettirmiştir. Hatip, imam, müezzin ve kapıcı tahsisâtından başka, kalede devamlı olarak vazife görecektir. askerlere de tahsisler yapmıştır. Vakfiyyeye göre bunlar tayin edildikleri hizmetlerin başından bir an bile ayrılmayıp, kaleyi ve çevreyi koruyup savunmakla yükümlü kılınmışlardır. Vakfiyyenin bu bölümünde Hırzû'l Bahr Kalesi mürettebatına verilecek ücretler hakkında şu hususlar yer almaktadır.

A-Kale içindeki câminin:

- 1-Hatibine günlük 5 akçe,
 - 2-İmamına günlük 10 akçe,
 - 3-Müezzinine günlük 7 akçe,
 - 4-Kapıcısına günlük 8 akçe,
- B-Kalede:

- 1-Dizdar(16)olana günlük 40 akçe,
- 2-Kethüdâ (17) olana günlük 20 akçe,
- 3-Topçubaşı olana günlük 30 akçe,
- 4-Topçular Kexhüdâsı olana günlük 15 akçe,
- 5-Kâtip olana günlük 10 akçe,
- 6-Kale Çavuşu olana günlük 10 akçe,
- 7-Topçular Çavuşu olana günlük 8 akçe,
- 8-Mehterbaşı olana günlük 6 akçe,
- 9-İki kişi mehter adamlarına günlük 5'er akçe,
- 10-Suyolcu olana günlük 7 akçe,
- 11-Kale kapıcısına günlük 8 akçe,
- 12-Birinci odada bölükbaşı olana günlük 10 akçe,

13-Birinci odanın 9 nefer erlerinden her birine günlük 7'ser akçe,

14-İkinci odada bölükbaşı olana günlük 9 akçe,

15-İkinci odanın 9 nefer erlerinden herbirine günlük 7'ser akçe,

16-Üçüncü odada bölükbaşı olana günlük 9 akçe,

17-Üçüncü odanın 9 nefer erlerinden herbirine günlük 7'ser akçe,

18-Birinci topçular odasında bölükbaşı olana günlük 10 akçe,

19-Birinci topçular odasının 8 nefer erlerinden herbirine günlük 7'ser akçe,

20-İkinci topçular odasında bölükbaşı olana günlük 10 akçe,

21-İkinci topçular odasının 8 nefer erlerinden herbirine günlük 7'ser akçe,

C-Kale dışındaki Câmî'de:

- 1-Vâiz olana günlük 10 akçe,
- 2-İmam olana günlük 10 akçe,
- 3-Hatib olana günlük 8 akçe,
- 4-Birinci müezzin olana günlük 6 akçe,
- 5-İkinci müezzin olana günlük 5 akçe,
- 6-Siraclıkla birlikte birinci kayyım olana günlük 5 akçe,
- 7-İkinci kayyım olana günlük 4 akçe,
- 8-Birinci devir-hân olana günlük 5 akçe, (Bu görev birinci müezzine tahsis edilmiştir.)
- 9-İkinci devir-hân olana günlük 4 akçe, (Bu görev ikinci müezzine tahsis edilmiştir.)
- 10-Üçüncü devir-hân olana günlük 4 akçe,
- 11-Na't-hân olana günlük 4 akçe, (Bu görev üçüncü devir-hâna tahsis edilmiştir.)

(16) Diz-dâr : Diz: Kale, dâr: (Dâşten mastarından) tutmak, muhâfaza etmek. Dizdâr: Kale muhâfızı.

(17) Kethüdâ: Aslı Ked-hudâ olup ev sahibi, kahyâ, dâire konak veyahut bir nevi işlerin idaresine memur olan adam. Bkz.Kâmûs-ı Türkî, Kethüdâ Maddesi.

12-Tuvalet temizlikçisi olana günlük 2 akçe,(Bu görev ikinci kayyım olana tahsis edilmiştir.)

13-Seccâde muhafazacısı olana günlük 1 akçe,(Bu görev birinci kayyım olana tahsis edilmiştir.)

14-Suyolcusu olana günlük 4 akçe,

Yukarıda dökümü verilen görevlilere ödenecek ücretler incelendiğinde; kale içindeki câmide görevlendirilen 3 din görevlisi ile bir hizmetli, kaledeki 60 güvenlik görevlisi ile diğer personel ve kale dışındaki câmide görevli 9 din görevlisi ile yardımcı personel olmak üzere günde 73 görevliye toplam olarak 615 akçe ödenmesi öngörüldüğü anlaşılmıştır.

11-Sadrazam Moralı Hasan Paşa'ya ait Gurre-i Safer-1116 H, (26.Mart.1704 M.) tarihli vakfiyye (18) de Hatay'da Şeyhü'l-Hadîd diye bilinen mukâtaanın sınırları içinde ve Antakya şehri ile Bakras ve Belen arasında bulunan Karamurt diye tanınan yerin, Mekke-i Mükerrreme, Medîne-i Münevvere, Şam, Mısır, Halep ve o çevredeki diğer şehirlerin geçiş yeri iken zamanla buradaki köylerin harap, çiftlik ve ırmakların kullanılmaz hale gelmesi nedeniyle, hırsızların ve yol kesicilerin sığınağı haline gelerek, hacıların ve diğer yolcuların geliş-gidişi sırasında yollarına çıkan yol kesicilerin birçok kimseyi öldürdükleri mal ve mülklerini soyup zorla gasb ettiklerinden dolayı sözü geçen yerin imar ve ihyası cihetine gidilerek burada bir kasaba, bir kale inşaa ile etrafında köyler kurmak suretiyle, eşkiyanın saldırılarından yolcuların korunması gerektiğinden bahisle şöyle denilmektedir:

"...mukâtaa-i merkûme Karamurt nâm mahalde binâ ve inşâ olunan kal'a-i refatü'l-bünyân ve bir câmi'-i şerîf ve ma'bed-i latîf ve müslimîn ve müslimâtın nezâfet ve tahâretleri için idâd olunan çifte hamâm ve âyende ve revende nüzûl ve irtihalleri için hâricen ve dâhilen dokuz ocaklı bir ribât-ı âlî ve kâr-bân sarây-ı mahrûsü'l-havâlf ve etfâl-i müslimîn ve vildân-ı muvahhidîn ta'lim-i Kur'ân-ı Azîm etmeleri için bi-

nâ olunan mekteb-i meymenet ihtivâ ve kal'a-i mezbûre huddâmı ve müsâfirin itâmı için inşâ ve ihdâs olunan imâret-i âmire ve ni'met-hâne-i fâhire ve otuz aded dekâktn ve neferât-ı kal'a ve mütevellî ve kâtib ve vâiz müezzinân ve kayyım sakın olmaları için binâ olunan menâzil ve ebniyeyi ve kireç ve taş ve horasan ile mebnî su yollarına hasbeten li'llâhi'l-aliyyi'l-a'lâ ve haseneten li-rûhi resûlihi'l-mu'allâ vakf ve habs idüp..." daha sonra "...iş bu ciheti birrin tertib-i vazâif ve mühimmât ve tenstik-i levâzım ve mühimmâtı için şöyle şart ve ta'yîn buyurdular ki, kal'a-i mezbûreyi muhafaza için 26 nefer kimesne süvârî mustahfızı ve bir nefer kimesne süvârî ağası ve bir nefer kimesne süvârî kethüdâsı ve bir nefer kimesne alemdâr ve bir nefer kimesne çavuş ta'yîn olunup, ağalarına yevmî 30 akçe ve kethüdâlarına yevmî 20 akçe ve alemdârlarına yevmî 17 akçe ve çavuşlarına yevmî 16 akçe ve neferât-ı mezkûrenin herbirine tabak bahâları ile ma'an yevmî 15'er akçe vazîfe ta'yîn olunup anlar dahi vazîfe-i mu'ayyeneleri mukâbelesinde âyende ve revendeyi bir şey talebi ile rencide ve ta'et etmeyüp, Antakya'dan Belen'e varup gelen yolcuları, iktizâsı mertebe neferât ile götürüp iyâzen billâhi Te'âlâ bir kimesneye hasâret vâki' olursa zecren lehum garâmeti kendülere aid ve râci'olup, muhafaza emrinde ihtimâm-ı tamm ile kayd-ı tamm eyleyeler ve kezâlik 15 nefer piyâde müstahfizîn ve bir diz-dâr ve dört nefer bevvâb ta'yîn olunup, diz-dâra yevmî 15 akçe ve bevvâbların herbirine yevmî 12'şer akçe ve neferât-ı sâirenin herbirine yevmî 10'ar akçe vazîfe verilüp, mezbûrlar dâimâ kal'a-i mezbûre ve etrafını muhafaza emrinde mucidd ve sâîf olalar ve evâil-i kıbalada zikri mürûr ettiği üzere derûn-ı kal'ada inşâ olunan menâzilden dâhiliy-

(18) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde muhafaza edilen 2224 nolu orijinal vakfiyye defterinde Arap harfleriyle ve 2157 nolu kütük defterinin 107. sahifesinde Türk harfleriyle kayıtlı olan vakfiyye.

ATEŞ İbrahim, "Hasan Paşa'nın Hatay-Karamurt' taki Vakıf ve Vakfiyyesi", Vakıflar Dergisi, S.16, s.5-26.

ye ve hâriciyyeli bir menzil mütevellî-i vakf için ve dâhiliyye ve hâriciyyeli bir menzil ağayı süvârî için ve diğerleri âtt vâiz ve mu'allim-i mekteb ve imâm ve hattib ve müezzinânın her biri ve kayyım ve kâtib ve kethüdâyı süvârî ve alemdâr ve çavuş ve dizdâr ve nefarât-ı süvârî ve piyâdenin her biri için hallerine göre birer menâzil ta'yîn ve tahsis oluna ve eğer süvârî ve piyâde müstahfizândan biri kal'ada sâkin olmayup ve yahud hizmet-i lâzimesinde kusûr ederse mütevellî-i vakf onlarınkini âhere arz etmede tereddüt ve tevakuf eylemeye..."

Vakfiyyenin incelenmesinden anlaşılabacağı üzere Vakıf Hasan Paşa, söz konusu mukataayı, zamanın parasıyla 7500 kuruşa satın alarak belirtilen yerden geçen hacılarla diğer yolcuların güvenliğini sağlamak gibi olağanüstü yüce ve insancıl bir amaçla Allah rızası için mukataa ve muhtevasını vakf etmiştir. Belirtilen amaçla vakfedilen bu yerde yapılan binalar şunlardır:

- a) Muhteşem bir kale,
- b) Bir câmi-i şerif,
- c) Müslümanların temizlenmeleri için yapılan çifte hamam,
- d) Gelip-gidenlerin konaklamaları için yapılan içten ve dıştan 90 oçaklı kervansaray,
- e) Çocuklara Kur'an-ı Kerim öğretilmesi için yapılan bir mektep,
- f) Kalenin hizmetçileri ile misafirlerin doyurulmaları için yapılan imâret,
- g) 30 adet dükkan,
- h) Kalenin erleri ile mütevellî, kâtip, vâiz, 2 müezzin ve kayyımın oturmaları için yapılan ev ve binalar.
- i) Kireç, taş ve horasan ile yapılan su yolları.

Sözü geçen kalenin korunması için 26 nefer süvari muhafız bir nefer süvari kethüdâsı, bir nefer alemdâr ve bir nefer çavuş olmak üzere toplam 30 kişinin tayin olunması ve günde ağalarına 30, kethüdâlarına 20, alemdârlarına 17, çavuşlarına 16 ve neferlerden her birine tabak parasıyla birlikte 15'er

akçe olmak üzere, burada görevlendirilecek mezkûr 30 kişiye günde toplam olarak 473 akçe ödenmesi şart kılınmıştır. Bu görevlilerin alacakları ücret karşılığı, görevlerini layıkı veçhile yapmaları, gelip gidenleri herhangi bir istekte bulunarak rencide ve taciz etmeyip, Antakya ile Belen'e gidip gelen yolcuları yeteri kadar neferle birlikte götürmeleri, Allah korusun yolculardan herhangi birisi zarara uğrarsa, ceza olarak zararın ödenmesinin o neferlere ait olacağından, koruma işine tam bir özen göstermeleri şart edilmiştir. Bunların dışında aynı kalede 15 kişi piyâde, muhafız bir diz-dâr, 4 kapıcı tayin edilmesi, günde diz-dâra 15 akçe, kapıcıların her birine 12'şer akçe, diğer neferlerin herbirine de 10'ar akçe olmak üzere toplam olarak sözü geçen 20 kişiye günde 213 akçe verilmesi ve bunların da alacakları ücret karşılığı kale ve çevresini muhafâzada ciddi ve gayretli olmaları şart kılınmıştır.

Harp mâlûllerine ve gâztlere, vakıflardan türlü şekillerde yardım edilmesi konusunu da millî savunma vakıfları arasında mütâla etmek yerinde olur. Savaşan bir adamın hayatı terk etmesi halinde çocuklarının yüzüstü kalmayacağına, sakatlanacak olursa kendisinin bakılacağına ve korunacağına inanması, onun savaş azmini ve kudretini arttıracaktır. Vakıf belgeler incelendiğinde şehit askerlerin eşleriyle çocuklarına vakıflarca maaş bağlandığı ve yardımda bulunulduğuna dair sayısız uygulama örneklerini görmek mümkün olacaktır. Meselâ, İstanbul'da Şehzade Câminin Padişah mahfeli kayyımı ve Unkapanı'ndaki Süleyman Subaşı câmi müezzini iken askere giden askerlik görevini yapmakta iken vefât eden Mehmet Emin Efendi'nin hanımı Muhtediye Muhlise ile yetim kalan bir çocuğuna evkâf nezâretince maaş bağlanmış olduğuna ve bu maaşın sözü geçen Muhtediye Muhlise'nin dilekçesi üzerine artırıldığına dair bir belge (19) şöyledir:

(19) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde muhafaza edilen 950 nolu ve Nizâmât Tafsili adlı kütük defteri., s.47.sıra 6940.

"Muhâsebât Müdiriyyeti Umûmiyesi-
nin 11-Haziran-332 tarihli müzekkeresi
sûretidir.

Asker edilen zevcinin vukû-ı vefâtı
hasebiyle muhtâc-ı mu'avenet kalan bir
çocuğuyla beraber infak ve iâşelerine
medâr olmak üzere tahsis buyurulmuş
olan şehîr 40 kuruş ile taayyüşleri kâbil
olamadığından bahisle maaş-ı mezkû-
run münâsib mikdarâ iblâğı Şehzâde
Câmi-i Şerîfi Mahfel-i Humâyûn kayyı-
mı ve kabbân-ı dâktıde Süleyman Su-
başî Câmi-i Şerîfi müezzini Hâfız Meh-
met Emin Efendi zevcesi Muhtediye
Muhlise mührüyle verilen arzu hâlde ist-
itâf olunmuş ve İstanbul Evkâf Müdi-
riyyetinin der-kenârına nazaran mumâ-
ileyhâ ile sagîre kertmesine techül-
lerinde kat' olunmak üzere 10-kânûn-ı
sânî-331 tarihinden itibaren şehîr yir-
mişer kuruş muhtâcın maaşı tahsis edil-
diği anlaşıp mezkûr arzu hâlin melfû-
fu ilm ü haberle Mebânî-i Hayriyye
Müfettişliğinin raporunda ifâde-i vâkı-
ayı te'yîd etmekte bulunmuş olmağla
icrâ-i icâbı menûr-ı re'y-i âli-i cenâb-ı
nezâret-penâhtleridir. Ol bâbda emr ü
fermân hazret-i men le-hü'l-emrindir.

Onar kuruş zammı tenstb edilmiştir.

İşâret-i Sâmt

17-Haziran-sene 332'dedir.

Zamm-ı vâkı'in ale'l-usûl kaydı ile
iâdesi lüzûmu Muhâsebât Müdiriyyet-i
Umûmiyesinin 13-Haziran-332 tarihli
der-kenâr-ı müzeyyelesinde beyân kılın-
ması üzerine idârece muâmele-i kaydiye
iffâ ve evrâk-ı esâsiyyesi Müdiriyyet-
i mezkûreye iâde ve isrâ' kılınmıştır. 1-
Ramazan-334, 19 Haziran-331."

Metni yukarıya alınan belgenin in-
celenmesinden de anlaşılacağı üzere
vatânî görevini iffâ etmekte iken vefât
eden bir askerin eşi ile çocuğuna bağ-
lanan maaşın, zamanla ihtiyacı karşıla-
maz hale gelmesi sonucu eşinin vâkı is-
teği üzerine zamanla Muhâsebât Genel
Müdürlüğü ile Evkâf Nezâretinin konu-
ya hassasiyet göstererek kısa bir süre
içinde ilgilinin isteğinin olumlu bir şe-
kilde sonuçlandırılmış olduğu görül-
mektedir.

Şöyle ki:

a) Muhâsebât Genel Müdürlüğünün
11-Haziran-1332 tarihli yazısında,
"Şehzâde Câminin Padişah Mahfeli kay-
yımlığı ve Unkapanı'ndaki Süleyman
Subaşı Câminin müezzinliği görevinde
iken askere alınan Mehmet Emin E-
fendi'nin, vatant görevini yapmakta
iken vefât etmesi münâsebetiyle eşiyle
küçük kızının geçimlerini sağlamak
üzere bağlanan 40 kuruş aylık maaşla
geçimlerini sağlamaları mümkün ola-
madığından bahisle söz konusu maaşın
uygun miktara yükseltilmesi hususunda
mühürlü arz u hâl takdim eden eşi
Muhtediye Muhlise'nin dilekçesinde
yardım isteginde bulunduğu, bu dilekçe
üzerine İstanbul Vakıflar Müdürlüğün-
ce düşünülen notta ise adı geçen hanım
ile küçük kızına evlendiklerinde ke-
silmek üzere 10-Kânûn-ı sâni-1331 ta-
rihinden itibaren aylık 20'ser kuruş
muhtac maaşının tahsis edildiği anla-
şılarak söz konusu arz u halin ekindeki
ilm ü habere Mebânî-i Hayriyye Müf-
ettişliğinin raporu da bu durumu te'yîd
etmekte olduğundan gereğinin yapılma-
sı yüce Nezâretlerinin görüşlerine bağ-
lıdır.

Bu hususda emr ü fermân, emir
kendinin olan hazretlerindendir. "denil-
mektedir.

b) Evkâf Nezâretine gelen bu yazı-
nın altına Nâzır tarafından 17-Haziran-
1332 tarihinde yani, Muhâsebât Genel
Müdürlüğünün belirtilen yazısının gön-
deriliş tarihinden altı gün gibi kısa bir
süre içinde "10'ar kuruş zammı tenstb
edilmiştir."notu konularak anne ile kü-
çük kızına ayda 10'ar kuruş zam yapı-
lıp, kendilerine ödenecek aylık maaşın
60 kuruşa yükseltildiği anlaşılmaktadır.

c) Yapılan teklif ile tayin edilen
zam miktarına ait işlemin usulüne
uygun olarak kütüklere işlendikten
sonra Muhâsebât Genel Müdürlüğü'nün
13-Haziran-1332 tarihli ek der-kenârın-
da işlemle ilgili evrakın iâde edilmesi
belirtilmiş olduğundan Vakıflar İdare-
sinde gerekli kayıt muamelesi yapıp,
konuyla ilgili esas evrakın sözü geçen
Genel Müdürlüğe 1-Ramazan-1334, 19-
Haziran-1915 tarihinde iâde edilmiş ol-
duğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de savunma hizmetlerine yönelik Vakıflar kurulmuştur. Cumhuriyetimizin ilanı ile her alanda yapılan yenilikler arasında Vakıflar da ele alınarak bir takım idari ve yasal yenilikler getirilmiştir. Bu dönemde de önceleri Medeni Kanun hükümlerine ve daha sonra 1967 yılında kabul edilen 903 Sayılı yasa hükümlerine göre çeşitli hayri, sosyal, ekonomik ve kültürel konularda başarılı hizmetler sunan bir takım yeni vakıflar kurulmuştur. Bu arada bazı ileri görüşlü ve gayretli komutanlarımızın öncülüğünde Türk Silahlı Kuvvetlerini güçlendirmeye yönelik Vakıflar da kurulmuştur. 1970 yılında Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı, 1972 yılında Türk Deniz Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı, 1974 yılında Türk Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı ve 1982 yılında da Türk Silahlı Kuvvetleri Mehmetcik Vakfı kurulmuştur.

Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'nın kuruluş senedinin (20) 2.maddesinde yer alan amaç bölümünde şöyle denilmektedir:

"...millî havacılık sanayimizin geliştirilmesi, hava harp, silah ve vasıtalarının satın alınması, hayattaki önemi hâz hedeflerin havaya karşı koruma imkanlarının geliştirilmesi suretiyle Türk Hava Kuvvetlerine güç katkısında bulunmaktadır."

Türk Deniz Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'nın kuruluş senedinin (21) 1.maddesinde yer alan amaç bölümünde şöyle denilmektedir: "Türk Deniz Kuvvetlerinin güçlendirilmesi konusunda Türk Ulusunun maddî ve manevî desteğini sağlamak Vakfın amacıdır."

Türk Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'nın kuruluş senedinin (22) 2.maddesinde yer alan amaç bölümünde şöyle denilmektedir: "Mevcut kara si-

lahları harp sanayimizin geliştirilmesi ve yeni harp sanayi dallarının kurulması, harp silah araç ve gereçlerinin satın alınması, yurt düzeyinde hayattaki önemi taşıyan yerlerin korunma olanakları geliştirilmesi suretiyle Türk Kara Kuvvetlerinin savaş gücünün artırılmasına katkıda bulunmaktadır."

Türk Silahlı Kuvvetleri Mehmetcik Vakfı'nın kuruluş senedinin (23) 3. maddesinde yer alan amaç bölümünde şöyle denilmektedir:

"Silahlı Kuvvetlerde yaptığı görev esnasında hayatını kaybeden veya sakat kalan erbaş ve erlerin kendilerine, çocuklarına ve bakmakla yükümlü oldukları kimselere sosyal ve ekonomik destek olmak ve çocuklarını okutmaktır."

Kuruldukları tarihlerden itibaren kuruluş gayeleri doğrultusunda verimli ve aktif faaliyetlerde bulunan bu vakıflar, yüce milletimizin ilgi ve desteği ile her geçen gün daha çok güçlenip gelişerek, Silahlı Kuvvetlerimizin güçlenmesine büyük çapta katkıda bulunmaktadır.

Bu vakıflardan Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakıfları birleştirilerek, mal varlıkları 17.6.1987 tarih ve 3388 sayılı kanunla kurulan "Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı" na devredilmiştir.

(20) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde muhafaza edilen Merkezî Sicil Defterinin 53.sirasında kayıtlı Vakıf senedi.

(21) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde muhafaza edilen Merkezî Sicil Defterinin 129.sirasında kayıtlı Vakıf senedi.

(22) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde muhafaza edilen Merkezî Sicil Defterinin 299.sirasında kayıtlı Vakıf senedi.

(23) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde muhafaza edilen Merkezî Sicil Defterinin 726.sirasında kayıtlı Vakıf senedi.